

Høringsuttalelse til NOU 2014:8 Tolking i offentlig sektor

Jeg har med interesse leste ovennevnte NOU og en rekke av utvalgets anbefalinger er prisverdige og nødvendige. Spesielt gledelig er anbefalingen om at det skal pålegges å bruke statsautorisert tolk i bestemte sammenhenger i situasjoner som berører rettssikkerhet og likeverd.

Likevel er det på sin plass å fremsette som generell kritikk at utvalget ikke har én, eneste profesjonell (i alle ordets betydninger) tolk med i sine rekker, selv om et av utvalgets medlemmer har begrenset tolkepraksis fra mange år tilbake i tid. Dette preger også anbefalingene, spesielt de som ikke er med. De foreslåtte tiltakene omhandler i stor grad mye som er i utvalgsinstitusjonenes egne interessefelt, så som utdanning og registrering, statistikk og behovsprogner. Eksempelvis snakkes det mye om utdanning og styrking av denne, og hvordan den kan gjøres billigere, men lite om hva den må og bør inneholde. Det foreslås mange enkle grep, eksempelvis lønnsregulativ for tolker. Hvordan dette skal bidra til å heve kvaliteten, sies det derimot lite om.

Jeg er dessverre ikke overrasket, men ganske skuffet over en desavueringen av tolkenes erfaring og kunnskaper og føler derfor behov for å sende en høringsuttalelse. Jeg har bred erfaring som tolk gjennom 28 år på alle de områder utredningen omfatter, om enn ikke i like stor grad på alle.

En kort presentasjon av og min faglige bakgrunn:

Jeg er utdannet konferansetolk, begynte i Norge som kontakttolk (helse og sosial) i 1986, ble senere statsautorisert translatør i engelsk og spansk. Ble deretter statsautorisert tolk i samme språk, og har vært aktiv konferanse- og rettstolk i Norge og EU siden 1986, inkludert EFTA-domstolen, EU-domstolen, Kommisjonen og under tvistebehandling ved High Court i UK. Jeg var med på å grunnlegge Tolkeforeningen i 1986, satt i styret i 10 år, og var leder i del av perioden da Tolkeforbundet var med som eget forbund i LO. Jeg har i de siste fire år vært sensor ved translatørksamen (spansk) ved Handelshøyskolen i Bergen og foreleser i år ved JurDist ved samme institusjon. Forfatter av Norsk-spansk ordbok for næringslivet (2000, revidert utgave i 2015).

Jeg vil ta opp fem spørsmål:

- Høringsinstansene
- Tolkeregisteret
- Autorisasjonsordningen
- Rettstolking
- Anbud på tolketjenester

Tolkene som høringsinstans

Jeg finner det underlig at Statsautoriserte tolkers gis samme plass som den nåværende Tolkeforeningen blant høringsinstansene, uten at det angis hvor representativ den er. Etter utsagn i samtale med undertegnede opplyste lederen våren 2014 at den har under 10 medlemmer og ble opprettet, ikke primært for å organisere utøvende tolker, som allerede var organisert i Fagforbundet eller i Tolkeforeningen, men for å "sende brev og avgi uttalelser". Og hvorfor er ikke Statsautoriserte translatørers forening med, all den tid de har en rekke medlemmer som også tolker, men som ikke nødvendigvis er medlem av noen av tolkeforeningene? Handelshøyskolen i Bergen ville også vært en naturlig instans for den delen som går på administrering og innhold av tolkeprøven, men de er heller ikke på listen.

Tolkeregisteret

Da dette ble opprettet i 2005 var Oslo tingrett ved en av drivkreftene, og et omtvistet tema blant interesserte parter var kriteriene for å bli registrert. Otir mente at registeret burde være åpent for tilnærmet alle, mens bl.a. Tolkeforeningen mente at det måtte innføres kvalitetskriterier. Disse er nå i teorien innført, men kategori 5, for tolker med bestått ToSpot-test og "grunnleggende tolkeopplæring", som ikke defineres nærmere, pluss et etikkurs på 18 timer, kan ikke på noen måte sies å tilfredsstillere kravene til tolker i det offentlige uten i helt prekære tilfeller. Man har jo faktisk aldri testet om disse personene kan *tolke*!

Ifølge utredningen er ToSpot en "forholdsvis enkel gloseprøve" og det anføres som eneste kritikk at tilgangen er ujevn. Innholdet i testen problematiseres ikke. Likevel anbefales det at ToSpot gjøres bredere tilgjengelig, og at "kvalitetssikring og bredere oppfølging er nødvendig", uten at det problematiseres hva dette skal bestå i. Det kan vanskelig hevde nivået på tolkene at en enkel gloseprøve kvalitetssikres.

Det sies videre (s. 111) at deltakerne på TAO "må dokumentere tospråklighet gjennom translatørautorisasjon, fagoversetterutdanning eller ToSpot for å kunne være med på kurset". Her illustreres med all ønskelig tydelighet at utrederne ikke har drøftet hva ToSpot virkelig er og eventuelt kan brukes til, og heller ikke kan sies å troverdig gjøre rede for at de forstår hva tospråklighet er.

Translatøreksamen fordrer tre års høyere utdanning for i det hele tatt å kunne presentere seg til eksamen og det er ytterst bekymringsfullt at utrederne sidestiller språkkunnskapene som demonstreres i translatøreksamen med en "forholdsvis enkel gloseprøve". Det er vanskelig å forstå hva hensikten med dette er, annet enn å legitimere det ulegitimerbare. Ettersom jeg har tatt både ToSpot, autorisasjonsprøven og translatøreksamen på to språk, kan jeg bekrefte at det er milevid forskjell på de tre.

På vegne av standen vil jeg derfor anbefale at ToSpot kun brukes som opptakskriterium for TAO og evt. andre grunnleggende kurs, ettersom den ikke på noen måte kan sies å være kvalifiserende for tolking. Kategorien "med ToSpot" bør eliminere og erstattes av noe i retning av "ufaglært språkmedhjelper", og det bør stilles strengere krav om å unngå å bruke disse.

Utredningen viser videre til at Tolkeportalen brukes parallelt med Lovisa, og at noen domstoler også har egne registre, som vi tolker ikke vet om eller vet hvordan vi skal bli registrert i. Undertegnede har fått opplyst av en av disse domstolene at de hadde en tolk som i forbindelse med et oppdrag tilbød seg å lage et eget register for dem, med notater i margin "slik at de fikk den tolken som passet best til oppdraget"..... Dette kan neppe sies å være særlig tillitvekkende, verken for tolkene eller rettens aktører.

I tillegg endrer domstolene på kvalitetsrangeringen etter subjektivt skjønn. Otir har slått kat. 1-3 sammen til en, og et eksempel på konsekvensene av det er at i Yara-saken ble en av de av Otir foreslåtte tolkene forkastet - personen hadde kat. 3 og er ikke på noen måte kvalifisert til et så vanskelig oppdrag.

Samtidig bør likevel oppføring i registeret gjøres obligatorisk for alle som skal tolke i domstolene/strafferettskjeden, slik at alle aktører kan sjekke kvalifikasjonene eller mangel på sådanne.

Autorisasjonsprøven

Utvalget anbefaler å styrke autorisasjonsordningen og vurdere å oppnevne et råd for ordningen.

Dette er svært velkomne forslag. Etter å ha vært sensor i flere år ved translatøreksamen ved Handelshøyskolen i Bergen, er jeg overbevist om at det behøves mye bedre kontroll med innholdet i prøven, slike at den er relevant, se nedenfor om rettstolking, og at kvalitetskravene er like fra språk til språk og år til år. Innholdet i prøven bør endres. Slik det er nå, tester den kun helse og sosialrelaterte emner. Den forutgående gloseprøven var, ved de to tilfellene jeg tok den, med fem års mellomrom, identisk i termer og de juridiske var allerede ved første gangs prøve utdaterte, tvetydige og til dels irrelevante, og åpenbart ikke utvalgt av noen med erfaring fra rettstolking.

Den praktiske prøven har stor variasjon i kvalifikasjoner og strenghet hos sensorene, noe som gjenspeiler seg i de autoriserte tolkenes dyktighet. Det er også betenkelig at det stort sett brukes de samme tolkene som sensorer og at disse nesten uten unntak er de som kun har tolkeutdanning fra HiOA, - i realiteten tolkekurs som ikke i noe annet fag ville kunne kvalifisere til benevnelsen "utdanning", verken hver for seg eller sammenlagt. Det er stor grad av selvrekuttering i prøvenemndene. Dette ville et råd kunne forhindre. Da må imidlertid også tolkene være representert, gjerne på roterende basis. Problemet er her representativitet, idet ingen av tolkeorganisasjonene kan sies å være reelt representative.

Dagens prøve ligger ikke engang på nivå med en fagprøve og en statsautorisert tolk innehar ikke nødvendigvis fagkunnskaper på et nivå som ville gitt fagbrev i andre yrker. Da er det et stort paradoks at en har blåst opp tittelen så stort at det ikke kan legges til påbygninger, i motsetning til f. eks. registrert/statsautorisert revisor, og at prøven har et så lavt nivå i akademisk sammenheng at tittelen faller på sin egen urimelighet. Det bør være et krav at kandidatene har minst 3 års høyere utdanning, slik kravet er ved translatøreksamen. En registrert revisor må ha en bachelorgrad, og for statsautoriserte revisorer er kravet en mastergrad i revisjon pluss 3 års praksis. For eiendomsめglere, som tidligere også var statsautoriserte, er kravet 3 års høyere utdanning og minst to års praksis.

Det er derfor ytterst uheldig at tolker kan bruke samme tilforlatelige tittel uten andre kvalifikasjoner enn å ha bestått en svært begrenset prøve av høyst varierende kvalitet og som ikke er av noen akademisk verdi, selv om den skulle innplasseres annerledes.

Det beste ville være å redusere tittelen til registrert tolk, slik at en har muligheten til å øke innholdet og kravene senere, både med hensyn til forutgående, høyere utdanning (3-årskravet), langt bedre språkferdigheter, og bredere realikunnskap, særlig i juss, og slik gi tittelen et reelt innhold.

Et av de mest alvorlige problemene ved prøven er det tilnærmet totale fraværet av testing i innhold og form av rettstolking: juss i innholdet og chuchotage (hvisketolking) i formen. De beste domstolene, herunder Borgarting og Otir, er relativt konsekvente i sin foretrukne bruk av tolker i kategori 1, men det hjelper lite nå man kan høre statsautoriserte tolker - som også er sensorer ved prøven, friskt opplyse tiltalte i en straffesak om hans rett til å "shoot out a member of the jury", for bare å nevne noe fra mine siste års notater.

Enten må man innføre en egen prøve for rettstolking, og det ville antageligvis være å foretrekke, som bør være obligatorisk for tolking i retten med en fem års overgangstid, eller så må rettstolking inn i autorisasjonsprøven på en ganske annen og seriøs måte. Å ha blitt testet to ganger (!) i diabetesbesøk hos legen gjør meg ikke til noen egnet rettstolk.

Utvalget foreslår å vurdere å fornye autorisasjonen med jevne mellomrom. En mer fruktbar tilnærming er obligatoriske kurs og minimums timepraksis per år, slik at en får luket ut tolker som tolker for lite til å kunne opprettholde et forsvarlig nivå og tolker som ikke er interessert i å holde seg faglig oppdatert.

Utvalget foreslår videre å opprette en Bachelor i tolking. Det er etter min mening et lite realistisk forslag, ettersom tolking er et fremfor alt praktisk fag og det ikke er mulig å ta noen utdanning i

tolking uten omfattende, praktisk tolketrening. Slik kursene nå er lagt opp, er det stor overvekt av teori av til dels for utenlandsutdannede uforståelig innhold, så som "tolkens kommunikative evner", et kurs jeg ikke har klart å finne tilsvarende til i noen av de EU-autoriserede tolkeskolene, der det er langt mindre kommunikasjonsteori, men desto mer ren term-pugging og praktiske tolkeøvelser med umiddelbar tilbakemelding. Stressmestring, konsentrasjon og automatisering av språkbroer kan ikke læres som teori, de må oppleves og praktiseres over lengre tid. En tømmer som kan alt om bæreevne, men ikke kan bruke verktøyet eller sage rett, er like lite nyttige som en teoretisk tolk.

Et eksempel på hvordan dette allerede nå er en mangelvare i i alle fall noen av de eksisterende kurs, er at en av studentene ved en av modulene fortalte meg, da jeg spurte om en annen tolks tolkekapasitet rett før en sak der vi begge var oppnevnt, at det kunne min kollega ikke svare på, for i engelskgruppa hadde de nesten ikke snakket engelsk i det hele tatt. På internasjonale tolkeskoler ville det ført til en lang rekke hevede bryn å påstå at en kan utdanne tolker på 50 språk til Bachelor med noen grad av seriøsitet i det hele tatt.

Dette forslaget synes mer å handle om at HiOA ønsker å befeste sin rolle som utdanningsinstitusjon i tolkefaget, noe som også gjenspeiles i flere andre anbefalinger, enn om en realistisk, gjennomførbar plan. En lang rekke titulerte tolker med generell kommunikasjonsteoretisk kunnskap og liten praktisk tolkeferdighet er ikke hva verken det offentlige eller det private tolkemarkedet trenger, snarere tvert i mot, vi trenger tolker som ikke har for store titler, men som kan yrket sitt.

De samme anførsler gjelder for forslaget om å innplassere tolkeutdanningen i en høyere klassifiseringskategori. Som et afrikansk ordtak sier: jo høyere apen klatrer, jo mer av rumpa er bar.

Det får håpes at forslaget om tilbud om utdanning i flere fremmedspråk og styrking av språkutdanningene, og da regner jeg med at man mener på universitetsnivå, ettersom det på videregående bør betegnes som språkfag, vinne gehør, men prognosene er ikke gode, jfr. UiOs kamp for å beholde språkutdanningene i de mindre, men dog store, europeiske språkene.

Det er heller ingen andre europeiske land, selv ikke de som er med i EU og har stort tilfang av tolker, som har satt seg fore et så ambisiøst mål, i høyden utdanner de på BA-nivå tolker på tre-fire av de store verdensspråkene.

En mer realistisk målsetting er ett-årige semesteremner med hovedvekt på praksis.

Rettstolking

Høringsbrevet slår fast at justissektoren får grundig omtale i utredningen. Dette må jeg si meg uenig i, det er mye statistikk og økonomi, men lite om de kvalitative utfordringene i dette kapittelet. Det er påfallende at utrederne ikke har en eneste konkret anbefaling hva gjelder rettstolking, bortsett fra et lønnsregulativ. Det er kanskje her NOUens akilleshæl kommer tydeligst frem: ikke én, eneste profesjonell (i alle ordets betydninger) tolk er med i utvalget.

Med sikte på å gjøre autorisasjon med jussinnhold obligatorisk for alle rettstolker innen en periode på et visst antall år, bør DA snarest sette i gang obligatoriske kurs på norsk for alle rettstolker som ikke kan dokumentere jusskunnskaper på annen måte, enten ved DAs egen prøve eller jusstudier. Det er ikke realistisk å forvente kurs på alle de språk domstolene må forholde seg til, men grunnleggende kunnskap i prosessrett og straffeloven bør være minimum. Asker og Bærum politikammer hadde for 26 år siden et meget godt kurs i asylrett på engelsk og spansk med forelesninger på norsk og terminologiarbeid med jurister som behersket fremmedspråket eller hadde det som morsmål. Slike tiltak må systematiseres og gjøres obligatoriske for tolkene. Alle andre profesjonelle aktører i retten har mange års universitetsutdanning og plikt til faglig oppdatering – tolkene, som skal sitte inne i hodene til disse samme aktørene, og overføre deres budskap på samme stiltnivå og med samme faglige presisjon, er ikke underlagt noen av disse krav. Ikke rart det til stadighet går galt.

Slik utvalget foreslår, bør det også snarest og spesielt i DA, opprettes et effektivt system for tilbakemelding på tolkens arbeid. Slik det er nå, er det ofte jungeltelegrafene blant advokatene som er referansen, og den fungerer til tider som kanal for tett samarbeid mellom tolker og advokater på grensen til det etisk forsvarlige.

Dagens system gjør det i tillegg i praksis umulig med tilbakemelding på tolker utsendt av byråene, slik at tilbakemeldingen tilflyter andre enn evt. byrået selv, og domstolene får dermed ikke luket ut tolker som f. eks. sovner i kabinen.

Det er ikke lett å forstå hvorfor det fra mange tolkebrukere uttalte ønske om en felles bestillingstjeneste for domstoler, politi, kriminalomsorgen, dvs hele straffekjeden, ikke er med blant utvalgets anbefalinger. Det bør, som en start, gjøres obligatorisk for domstolene å bruke Tolkeportalen når de rekrutterer tolker. Slik det er nå, bruker visse tingretter konsekvent byråtolker som bl.a. Oslo tingrett vegrer seg for å bruke og som de fleste statsautoriserte tolkene ikke ønsker å tolke sammen med, tolker som har strøket på tolkeprøven både en og to ganger. Det er også et klart problem at enkelte tolker nærmest har klippekort på PU og enkelte asylmottak, uten at de er i Tolkeregisteret eller at allmennheten kan kontrollere hva slags kvalifikasjoner de har, annet enn den medgjørigheten onde tunger vil ha det til at de utviser. Slike uheldige koblinger og forgiftninger i tolkemiljøet ville kunne unngås med et sentralt bestillingssystem og obligatorisk oppføring i Registeret.

En anbefaling kunne være at DA, evt. Otir, igangsetter et prosjekt på linje med Tolkesentralen, som tegner til å klare å heve nivået på "sine" tolker betydelig.

Tolketjenester på anbud

Som utredningen påpeker flere steder, er det mer enn godt gjort at de største byråene ikke overholder kvalitetskravene i anbudene. Som praktiserende tolk har jeg også direkte erfaring med hvordan de tar oppdrag fra de best kvalifiserte ved å spare bestillerne for telefoning.

Det er en myte at alle innkjøp over et visst beløp må settes ut på anbud for å tilfredsstille anbudsdirektivet. Ingen har hittil påstått at legetjenester eller psykologtjenester må anbudsutsettes, selv om volumet totalt overstiger anbudsgrensene, fordi kvaliteten på disse tjenestene er så avhengig av den enkelte utøvers kvalifikasjoner og egnethet for det enkelte oppdrag. Direktivet har unntak for intellektuelle tjenester, og det er symptomatisk at EU selv ikke setter sine tolketjenester ut på anbud, men har en blanding av fast ansatte, rammeavtaler og individuelle oppdrag.

Det er, som utredningen påpeker, svært få dyktige tolker som vil jobbe for byråene, både fordi de tar opp til halvparten av honoraret vårt (i retten), og fordi vi ikke vil ha vårt navn assosiert med den dårlige kvaliteten de tilbyr.

Det vil ikke i overskuelig framtid være mulig å tilfredsstille behovet for tolker uten å måtte ty til byråene og deres tilfang av mer eller mindre ukvalifiserte kvasitolker, men anbud er ikke noen god eller nødvendig løsning, heller ikke, slik utredningen foreslår, for etater med mindre tolkebehov. Nettopp fordi de er mindre vant med å bruke og bestille tolk, vil de også ha mindre bestillerkompetanse. Hvordan de skal få "god kunnskap om tolkemarkedet" og stille tydelige krav til tolkenes kvalifikasjoner når de sjelden er ute på det samme markedet, er for meg en gåte. Det er nettopp disse etatene som bør tvinges inn i Tolkeregisteret.

Det er gledelig og betryggende at utredningen ikke bifaller byråenes forslag om selv å autorisere sine tolker, men det er ikke nok. Det bør fastslås i salærforskriften at salæret *skal tilfalle tolken* og at

byråene evt må legge sin fortjeneste på toppen av dette, og tilsvarende i andre, offentlige sektorer (helse, sosial). Det bør i tillegg innføres sanksjoner når byråene ikke overholder kvalitetskravene, ikke slik som i helsesektoren, der ett og samme byrå først bryter anbudsbetingelsene, og så vinner det på nytt utlyste anbudet en gang til.

Med ønske om godt videre arbeid,

Mvh

Hanne B. K. Mørk

B.Sc. Journalism

Statsautorisert translatør norsk, engelsk

Konferansetolk norsk-engelsk-spansk

Statsautorisert tolk engelsk, spansk

Medlem av aiic

Medlem av NFF

Pilestredet 88 L

N-0358 Oslo

+47 93 28 93 80